

NECİBUDDİN ES-SEMERKANDÎ'NİN AKRABAZİN ADLI ESERİNİN TANITIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Book Named Farmakopelerde by Nacibuddin Al- Samarqandi: Promotion and Evaluation

Musa Alp¹

¹Assist. Prof. Çukurova University Faculty of Divinity, Dept. of Arabic Language and Rhetoric

ÖZET

ABSTRACT

Bu çalışmada Necibuddin es-Semerkindî'nin el-Akrabazîn adlı eserinin yazma bir nüshası tanıtılacaktır. Ayrıca özel bir koleksiyona ait eksik bir yazma nüshanın Medine, Ayasofya ve Manisa nüshalarından faydalanılarak tamamlanması da yapılmış olunacaktır. Başka bir ifade ile Uzel Kütüphanesinde bulunan Semekandî'nin el-Akrabazîn adlı eserinin yazma bir nüshası hakkındaki bazı tespitlerimiz belirtilerek değerlendirilecektir.

The original work of al-Samarqandi, in Uzel collection, is compared with copies (al-Madina, Ayasofya and Manisa) then created complete and accurate copy.

Keywords: Samarqandi, Farmakopelerde, Reference of four copies (al-Madinah, Ayasofya, Uzel and Manisa), Diseases and treatments

Anahtar Kelimeler: Semerkandi, Akrazin, Dört nüsha karşılaştırması (Medine, Ayasofya, Uzel ve Manisa), Hastalıklar ve tedavileri

MÜELLİFİN TARİFİ

Künyesi : Ebû Hâmid Muhammed b. Ali b. Omer Necîbuddin es-Semerkindî
Meşhur Adı : Necîbuddin es-Semerkindî (Nejîb al-Din al-Samarqandî)
Doğum Yeri : Bilinmemekle birlikte Semerkand'de doğduğu tahmin edilmektedir.
Doğum Tarihi : Bilinmemektedir
Ölüm Tarihi : 619h./1222m. Herat halkının Moğollarca kılıçtan geçirildiği sırada katledilmiştir.

ESERLERİ

1. el-Esbâb ve'l-Alâmât / تمام عل و بابسأل
2. el-Edviyetu'l- Mufrade / قدر فملا ةيودأل
3. Et'îmetu'l-Merdâ / يضر رمل اقم عطا
4. Usûlu Terkîbi'l-Edviye / ةيودأل ابيكرت لوصأ
5. Kitâbu'l-Eğziye ve'l-Eşriba / قبرشأل او ةيذغال اباتك
6. el-Akrabazin / نيزا برقأل

Necibuddin Semerkandî, nisbesinden de anlaşılacağı üzere Semerkand, Herat gibi dönemin bilim merkezi sayılan yerlerini bünyesinde barındırmış olan bir coğrafyada yaşamıştır. Tıp bilgini olarak tanınır. Yaşadığı bölge, Uluğ Bey'in, oğlu tarafından şehit edildiği döneme kadar bilimsel faaliyet açısından hep önde gelmiştir. Öyle ki, Semerkandî'nin el-Esbâb ve'l-Alâmât adlı eserinin Burhaneddin Nefîs b. Avz Tarafından yapılan bir şerhi, 827h./1423m. yılında Uluğ Bey'e (ö. 853h./1449m.) takdim edilmiştir. Bilahare bu bölge, önemini yavaş yavaş kaybederken, Anadolu'da bilimsel faaliyetler eskiye oranla hızla gelişmeye başlamıştır.

Anadolu'da bilimsel çalışmaların çoğalmasında Fatih Sultan Mehmed'in (ö. 886h./1419m.) payı büyüktür. Zira o, diğer bölgelerdeki tanınmış âlimlerin İstanbul'a gelmesi için büyük çaba sarf etmiştir.

Lokman Hekim Journal 2011; 1 (1) : 38-46

Received: 06.12.2010; Accepted: 29.12.2010

Correspondences Author: Çukurova University Faculty of Divinity, Dept. of Arabic Language and Rhetoric, Adana-Türkiye

musa_alp@hotmail.com

AKRABAZİN TARİHİ

Emeviler döneminde Süryanice, Latince ve Yunancadan Arapçaya tercüme faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu bağlamda Calunyûs (سويونولاج/ Galen)'tan da tıp konulu tercüme yapılmaya başlanmıştır. İlk olarak İslam dünyasında Emeviler döneminde Akrabazin türü eserlerin telif edildiğini görmekteyiz.

Necîbuddin es-Semerkandî'ye Kadar Yazılmış olan Bazı Akrabazin Örnekleri:

1. İbn Süheyl / لي هس نبا (Hicri II./Miladi VIII. asır): el-Karâbâzîn / نيزابارقالا
2. Ali b. Abbâs / سابع نب يلع (Hicri III./Miladi VIX. asır): Kitâbu Kâmilî's-Sînâ'î't-Tıbbiyye / لمك باتك / قتي بطل ا عان صلا (bir cüz)
3. Ali b. Rubben et-Taberî / يربطلا نبر نب يلع (Hicri III./Miladi VIX. asır): Kitâbu Firdevsî'l-Hikme / لمك باتك / تمك حل ا سودرف (bir cüz)
4. Ebû Bekir Fahreddin er-Râzî / يزارلا نيدل ا رخف ركب وبأ (Hicri IV./Miladi X. Asır): el-Hâvî fi't-Tıbb / يواحل ا / بطل ا يف (bir cüz)
5. İbn Sînâ / انيس نبا (Hicri V./ Miladi XI. asır): Kitâbu'l-Kânûn / نوناقلا لمك باتك (el-Edviye adlı bir cüz) ve
6. Necîbuddin es-Semerkandî / يدنق رمسلا نيدل ا بي جن (Hicri VII./Miladi XII. asır): Kitâbu'l-Karâbâzîn / نيزابارقالا لمك باتك

Başlangıçta Arapça ve Farsça olarak yazılan Akrabazin geleneği, daha sonraki dönemlerde Türkçe yazılarak devam ettirilmiştir. Türk olan Sabuncuoğlu'nun Akrabazin'i ilk yazılan Türkçe tıp kitaplarından sayılmaktadır. Kanaatimizce Semerkandî'nin Akrabazin'i de Sabuncuoğlu'na kaynaklık etmiştir. Çünkü bunun, Anadolu'da o dönemde yazılmış birçok nüshası mevcuttur. Şu anda başta Türkiye kütüphaneleri olmak üzere dünyanın bazı kütüphanelerinde, Semerkandî'nin tıpla ilgili yazma eserleri bulunmaktadır.

NECİBUDDİN ES-SEMERKANDÎ'NİN AKRABAZİN'İ

Yazmanın Adı : Akrabazin (Karabâzîn) / نيزابارقالا
Müellifi : Ebû Hâmîd Muhammed b. Ömer Necîbuddin es-Semerkandî
Müstensihi : Belirtilmemiş
İstinsah Tarihi : Belirtilmemiş
Hattı : Nesih
Konusu : Hastaları Besinle Tedavi Yolları
Hacmi : 50 Varak (10-20 varak arası eksik olup başka bir nüshadan tamamlanmıştır.)
Satır sayısı : 15
İlaveler : Zaman zaman kenar boşluklarına tashihler yapılmıştır. Ayrıca bazı talik türü notlar da düşülmüştür.
Bulduğu Yer : Prof. Dr. İlter Uzel Koleksiyonu, No: 12 (Resim 1a, b)

Resim 1a. Uzel Nüshası ilk varak (başlangıçta Akrabazin olarak düşünülen)

Resim 1b. Uzel Nüshası son varak

el-Ağziye va'l-Eşriba li'l-Merdâ'nın Diğer Nüshaları

1. Süleymaniye Kütüphanesi, A Tekelioğlu, No: 3554: *Akrabazin*; Necibüddin Muhammed b. Ali b. Ömer es-Semerkandi. Yazma, [t.y.] 91-97 vr. 1. Tıb
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, No: 3555: *Akrabazin ala Tertibi'l-İlel*; Necibüddin Muhammed b. Ali b. Ömer es-Semerkandi. Yazma, 858. 64-147 vr. Tıb
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya, No: 3570: *Akrabazin ala Tertibi'l-İlel*; Necibüddin Muhammed b. Ali b. Ömer es-Semerkandi. Yazma, 664. 52-83 vr. 1. Tıb
4. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih, No: 3528: *Akrabazin ala Tertibi'l-ilel min Kitabı'l-Esbab ve'l-Alamat*; Necibüddin Muhammed b. Ali b. Ömer es-Semerkandi. Yazma, 725. 189-229 vr. 1. Tıb
5. Süleymaniye Kütüphanesi, No: 294: *Akrabazin*. Necibüddin Muhammed b. Ali b. Ömer es-Semerkandi. Müstensih. Hızır b. Selma, Yazma, [t.y.] 1-99 vr. 1. Tıb

BU ÇALIŞMADA KARŞILAŞTIRMASI YAPILAN NÜSHALAR

1. Eğziyetu'l-Merdâ, Manisa İlk Halk Kütüphanesi (*Resim 2a, b*)
2. Eğziyetu'l-Merdâ, Medine Arif Hikmet Kütüphanesi (*Resim 3a, b*)
3. Akrabazin, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü (*Resim 4a, b*)

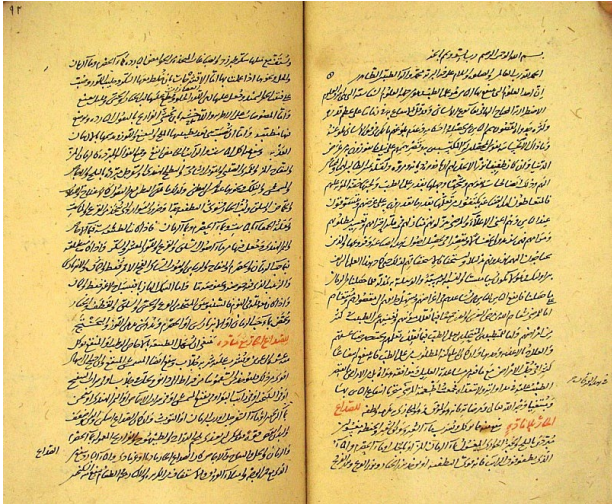
Eğziyetu'l-Merdâ, Manisa İlk Halk Kütüphanesi

Eser Adı : Eğziyetu'l-Merdâ
Yazar Adı : Ebû Hâmid Muhammed b. Alî b. Ömer Necîbü'd-dîn es-Semerkandî (ö. 619h./1222m.)
Müstensih : Ahmed b. Hasan b. Ali
İstinsah Tarihi : 749h./1348m.
Konu : Tıp İlimleri
Dili : Arapça
Bulunduğu Yer : Manisa İl Halk Kütüphanesi
Boyut (Dış-İç) : 217x120-162x83 mm.
Yaprak : 111b-137a
Satır : 23
Yazı Türü : Talik
Kâğıt Türü : Nohudî abâdî
Özelliği : Silme geometrik desenli zencirekli, müzehhep noktalı kahverengi meşin cilt. Söz başları kırmızıdır. 139^b ve 140^a'da faideler ve şiirler var.

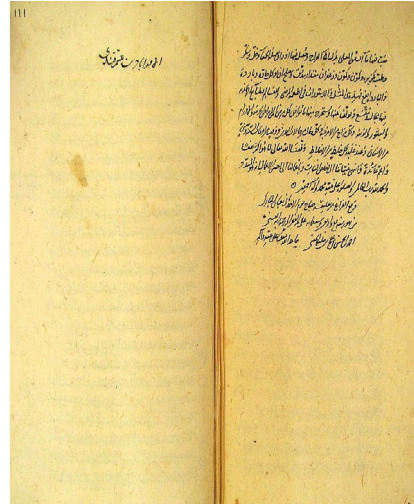
Eğziyetu'l-Merdâ, Medine Arif Hikmet Kütüphanesi

Eser Adı : Eğziyetu'l-Merdâ
Yazar Adı : Ebû Hâmid Muhammed b. Alî b. Ömer Necîb ed-dîn es-Semerkandî (öl. 619/1222)
Müstensih : Belirtilmemiş
İstinsah Tarihi : 889h.
Konu : Tıp İlimleri
Dili : Arapça
Bulunduğu Yer : Medine Arif Hikmet Kütüphanesi, No: 54
Boyut (Dış-İç) : 210x120mm.
Yaprak : 281^b-296^a (17 Varak)
Satır : 33
Yazı Türü : Talik

Başlıklar kırmızı ile yazılmıştır. Kenarlarında bazı talik ve şerhler bulunmaktadır.

Resim 2a. Manisa Nüshası ilk varak

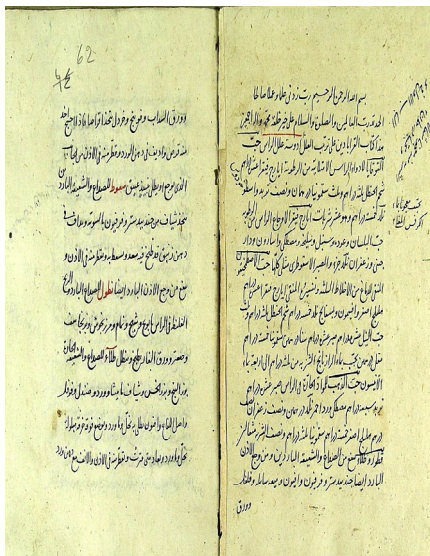
Resim 2b. Manisa Nüshası son varak

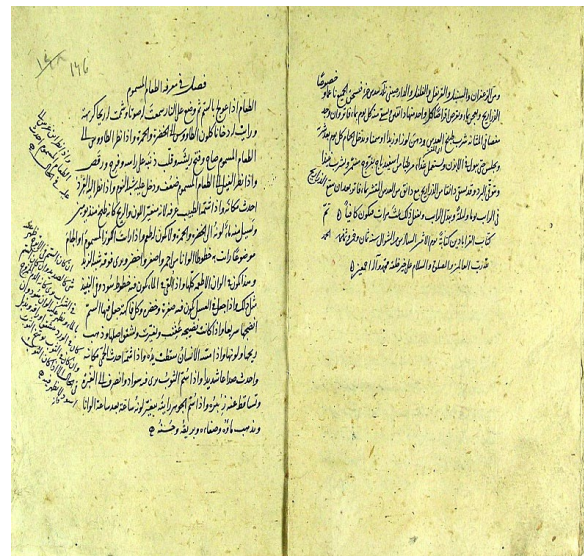
Resim 3a. Medine Arif Hikmet Nüshası ilk varak

Resim 3b. Medine Arif Hikmet Nüshası son varak

Resim 4a. Ayasofya Nüshası ilk varak

Resim 4b. Ayasofya Nüshası son varak

Akrabazin, Süleymaniye Kütüphanesi, Ayasofya Bölümü

Eser Adı	: Kitabu'l-Akrabazin
Yazarı	: Necibuddin es-Semerkindî
Müstensih	: Belirtilmemiş
İstinsah Tarihi	: 858h./1454m.
Bulunduğu Yer	: Süleymaniye Kütüphanesi
Bölüm	: Ayasofya
No	: 3555
Satır Sayısı	: 17
Hattı	: Talik
Özelliği	: Musannif nüshasından tashih edilmiş

DEĞERLENDİRMELER

Uzel nüshasındaki “Kâle İpokrat /” طارقبيا لاق (Varak 6^a) /Hipokrat şöyle der”, ibaresi mukayese ettiğimiz diğer Medine Arif Hikmet Kütüphanesi, No: 54 Ağdiyatı’l-Merdâ adlı yazmanın sonlarında yer almaktadır. Dolayısıyla iki yazma arasında fark bulunmaktadır. İncelediğimiz yazmada, ilk varaklarda (Varak 6^a) da bulunan Hipokrat’tan nakledilen söz, diğer nüshanın en sonunda bulunmaktadır ve طارقبيا لاق ifadesinden sonra yaklaşık 4 satır, incelediğimiz Uzel nüshasında olmayan ibareler ile bilahare nüsha tamamlanmaktadır.

يدغتني نأ داتع ادق نم مهر يوغو ناي بصل الاميس ال ني موم حمل اعيمج قفاوت قبطرلا اتي ذغال طارقبيا لاق
şeklinde başlayıp devam eden bölüm yaklaşık iki varak yani 43 satır,

ibarelerin kadar aynıdır. Medine nüshası نومكو و
şeklinde devam ederek 10 satır sonra yukarıda görüldüğü şekilde bitmektedir.

Manisa İl Hallk Kütüphanesindeki yazma nüsha ile incelediğimiz Uzel nüshalarının başlangıcından itibaren ilk varakları (Manisa nüshasında ilk 4 varak) (Uzel nüshasında ilk 5 varak) aynıdır.

Ancak... قلسلا قلسي فصاخ مانياي ال نمل ناي ذهل او ديدشلا رسلا او قراحلا تايمحلا يف حلصي قسوينسلا
ءاذغال اب ري بدتل اهل اثم أبف طلغي نأ بجي يف ibarelerinden sonra Uzel nüshası; عراح لكوي نأ حلصيو قياد رادقم نارفعزو
şeklinde devam ederken;

Manisa nüshası; ... شكله devam etmektedir.
Ne var ki incelediğimiz Uzel nüshası روف الكلا صارق أيقسيو ندر بم مرصلح اءامو جيرا رفل او عرقلاو
şeklinde devam ederek farklı bir içerik kazanmaktadır.

Zaten incelediğimiz nüshanın bu varagında (7^a) iki satırın üzerinin çizildiği görülmektedir. Dolayısıyla, her ne kadar başlangıç kısmı (4 varak) ve orta yerlerinde (3 varak) diğer nüshalarla benzerlik arz etmekte ise de Necibuddin es-Semerkindî’nin elimizdeki yazmasının onun adına kayıtlı olan diğer akrabazinlerden farklı bir nüsha olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca şunu da belirtelim ki Uzel nüshasında, 9. varaktan sonra 21. varığa kadar olan kısım eksiktir. Başlangıçta, karşılaştığımız Arif Hikmet ve Manisa nüshalarından faydalanarak eksik olan bu kısmı tamamlayabileceğimizi düşündük, ancak incelememiz sonucunda böyle bir imkânımız olmadı. Çünkü her iki nüshanın da ilk dört varığı aynı olmakla beraber, sonda olan Hipokrat’tan alıntı, Uzel nüshasında dördüncü varaktadır. Ayrıca bu alıntıdan sonra Uzel nüshası farklı devam etmektedir.

Arif Hikmet ve Manisa nüshalarından faydalanarak tamamlayamadığımız kısmı tamamlamak için başka bir nüsha incelemek durumunda kaldık. Bu amaçla Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya nüshasından karşılaştırma yaptık. İncelememiz sonucunda değerlendirmelerimiz şu şekildedir:

İncelediğimiz Uzel Koleksiyonuna ait (başlangıçta aynı eser olduğunu düşündüğümüz) Necibuddin es-Semerkindî’nin eseri Akrabazin değil, **el-Eğziye vel-Eşribe** adlı başka bir eserdir. Yani Uzel Nüshası; Manisa ve Medine nüshalarından farklı ama Ayasofya nüshası ile aynı olan bir eserdir. Bu şu demektir: Semerkindî’nin iki eseri yani **el-Eğziye ve’l-Eşribe** ve **Akrabazin** adlı eserleri beraberce bir mecmua içerisinde arka arkaya yer alacak şekilde istinsah edilmiştir. Zamanla, el-Eğziye’nin 9. varığından sonrası ile bu eserin bitiminde başlayan Akrabazin adlı eserin baş tarafı birileri tarafından (ya da bir şekilde) kopararak alınmıştır.

Ancak iki eserin aynı mecmua içerisinde peş peşe olması ve aynı müstensih tarafından istinsah edilmesi sonucunda, ikinci eserin baş kısmı, ilk eserin son kısmı yok edildiğinden dolayı ilk bakışta sanki aynı esermiş gibi

görülmektedir. Öyle ki, sonradan birileri tarafından el-Eğziye'nin ilk varağından başlayarak numaralandırılmış ve ikinci eser el-Akrabazin'in son varakında numaralama işi tamamlanmıştır. Dolayısıyla ilk bakışta sanki aynı esermiş gibi görülmektedir.

İyi tetkik edildiği zaman ilk önce yeni rakamlarla eski rakamların birbirini tutmadığı görülmektedir. Ayrıca yeni rakamlarla verilmiş olan numaralarda herhangi bir kopukluk olmamakla beraber, eski rakamlar arasında eksiklik bulunmaktadır. 9. varaktan 21. varığa geçilmektedir.

Başlangıçta, Necibuddin'in Akrabazin'i olduğunu düşündüğümüz ama incelememiz neticesinde, bu ilk 7 varaklık kısmın onun, el-Eğziye adlı kitabı olduğunu tespit etmiş bulunuyoruz.

Bu kitapla ilgili bazı bilgiler şöyledir:

- Besmele ile başlar (Varak 1^b), Hamdele (Allah'a şükür) ve salvele (Peygambere dua) ile devam eder. Şu anlama gelen aşağıda orijinal hali verilmiş olan Arapça ifadelerle konuya giriş yapar:

"Büyük âlim, İslam'ın şerefi, Necîbuddin Muhammed b. Ömer es-Semerkindî şöyle der: 'İnsanların yararlandığı ilimlerden birisi de Tıp ilmidir.'"

لله مخرج يدنقمرسل رمع نب دمحم مالمسإل فرش ني دل بي جن لضا فل لجال مامل خيش لاق
بطلامل عوه سانل امل عفتني مولعل دح أن

- Necîbuddin, tıp ilminin özelliklerini şu şekilde sıralar (Varak 1^b):

"İnsanların kendisinden faydalanmak zorunda olduğu yüce ilimler cümlesindedir. Faydası çok, değeri büyük olmasına karşın, insanlar günümüzde bu ilimden pek faydalanmamaktadırlar. İnsanlar tıp ilmini tahsil etmekte isteksiz görünmektedirler."

- Necîbuddin Semerkandî, tıp ilmi ve ona duyulan ihtiyaç ile ilgili tamamlayıcı bazı bilgileri ilave ettikten sonra, insanların hastalıklar ile başlarının daima deritte olduğundan bahsederek bu kitapta hastaları iyileştirmek amacıyla çeşitli "gıdaları" topladığını söyler.

- Son olarak da Allah'ın yardımı ile hastaların bu gıdalardan faydalanacağını belirtip hastalıklara geçer (Varak 2^a).

Her hastalık adı kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Daha sonra da açıklamaya geçilmiş ve siyah mürekkep kullanılmıştır.

Sıcak (hâr) Baş Ağrısı / Bila Madde (Varak 2^a)

Sıcak (hâr) Baş Ağrısı / Maa Madde (Varak 3^a)

Soğuk (bârid) Baş Ağrısı (Varak 3^b)

Baştaki Soğuk (Bâride) Hastalıkları (Varak 4^a)

Sektesi Olanların Tağdiyesi (Varak 4^b)

Spazması Olanlar (Sâhibu'l-Teşennüc er-Rutab)

el-Mâlîhulyâ (Melankoli) (اي لوخي لامل لل) (Varak 5^a)

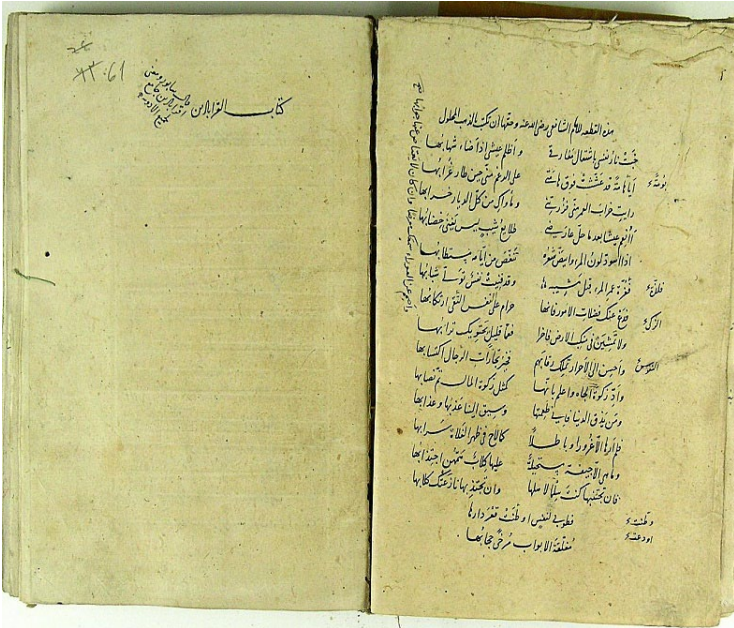
es-Senbûsak (قس وبن سلا) (Varak 5^b)

Sonuç olarak Uzel Nüshasının baş tarafını, Ayasofya Nüshasından tamamlayarak Semerkandî'nin Akrabazin adlı eserini oluşturduk.

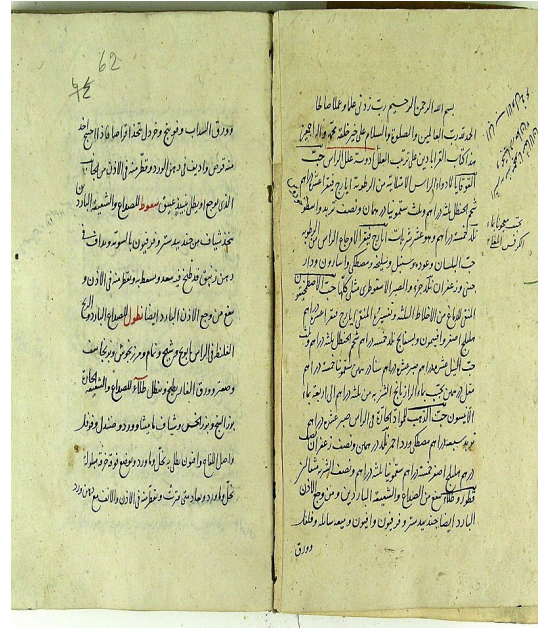
OLUŞTURULAN YENİ NÜSHA

Oluşan yeni nüsha; ilk 20 varığı Ayasofya Nüshasından; son 30 varığı da Uzel Nüshasından olmak üzere toplam 50 varak olarak oluşmuştur.

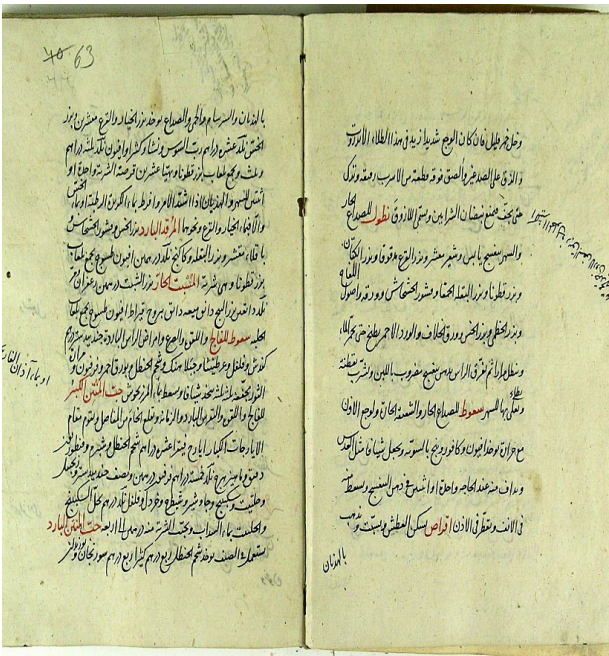
Oluşan tam nüshanın ilk ve son varakları *Resim 5a-d'*de (sırasıyla ilk dört varak) sıralanmış olup Ayasofya Nüshasından Uzel Nüshasına geçiş *Resim 6a, b'de* gösterilmiştir. *Resim 7a, b'de* Uzel Nüshasının sonlandığı ama Ayasofya Nüshasının devam ettiği varaklar bulunmaktadır.

Resim 5a. Tam nüsha birinci varak

Resim 5b. Tam nüsha ikinci varak

Resim 5c. Tam nüsha üçüncü varak

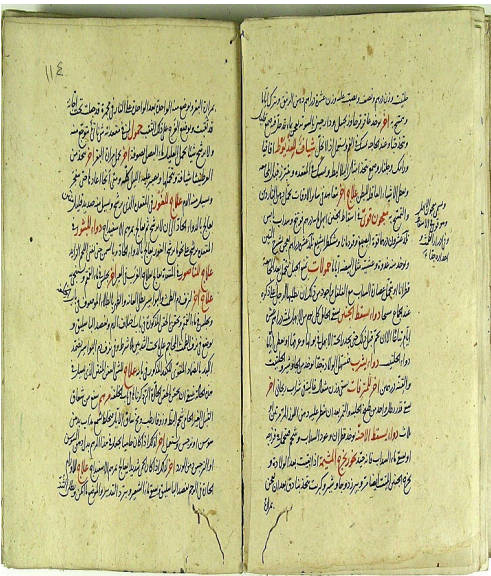
Resim 5d. Tam nüsha dördüncü varak

Resim 6a. Ayasofya Nüshasından Uzel Nüshasına geçiş

Resim 6b. Ayasofya Nüshasından Uzel Nüshasına geçiş

Resim 7a. Uzel Nüshasının sonlandığı ama Ayasofya Nüshasının devam ettiği varaklar

Resim 7b. Uzel Nüshasının sonlandığı ama Ayasofya Nüshasının devam ettiği varaklar

Tablo 1. Oluşturulan yeni nüshada baş ağrılarına ait tedavi yöntemleri

Hastalık	İlaç	Varak
Baş ağrıları	Kokaya Hapı – Ayaric Faykara	1 ^b

Tablo 2. Oluşturulan yeni nüshada kulak ağrılarına ait tedavi yöntemleri

Hastalık	İlaç	Varak
Kulak ağrıları	Kutur Musekkin	14 ^a

Tablo 3. Oluşturulan yeni nüshada burun ağrılarına ait tedavi yöntemleri

Hastalık	İlaç	Varak
Burun ağrıları	Ruaf	15 ^b

4a, b); Uzel 21^a (*Resim 1a, b*). Dolayısıyla biz buradan sonraki kısmı, incelemekte olduğumuz Uzel nüshasından takip edeceğiz. Varak numaralarını da orijinal hali ile üstünde verilen rakamları kullanacağız. Diş ilaçları, Ayasofya nüshasında Ayasofya 16^b – 18^a; Uzel nüshasında 21^a – 22^a arasında yer almaktadır (*Tablo 4*).

Semerkindî, yaklaşık olarak 4 varak makad ve rahim ilaçlarından bahsettikten sonra kitabını “تاجل اعلم ادمت انه” / Tedavi şekilleri burada tamamlandı”, ifadesiyle sonlandırır.

Tablo 4. Oluşturulan yeni nüshada diş ağrılarına ait tedavi yöntemleri

Hastalık	İlaç	Varak
Diş ağrıları	Çeşitli ilaçlar	Ayasofya 16 ^b – Uzel 21 ^a

Tablo 5. Oluşturulan yeni nüshada çeşitli hastalıklara ait tedavi yöntemleri

Hastalık	İlaç	Varak
Ağız-dil-boğaz hastalıkları	Zerânîh	22 ^a – 24 ^b
Göğüs ve ciğer hastalıkları	Öksürük hapı	24 ^b – 28 ^b
Kalp ilaçları	Kafur-Misk hapları	28 ^b – 29 ^b
Mide	Kender hapları	29 ^b – 32 ^b
Ciğer ve dalak	Enbirbarsin hapları	32 ^b – 36 ^b
Bağırsak	Cevariş	36 ^b – 40 ^b
İshal	Amel hapları	40 ^b – 44 ^a
Böbrek	Büzûr	44 ^a – 47 ^a
Makad ve rahim	Merhemler	47 ^a – 50 ^a

Oluşturulan Yeni Nüshadaki Bazı Hastalıklar ve İlaçlar

Ayasofya nüshasından faydalanarak tamamladığımız Uzel koleksiyonunda muhafaza edilen Akrabazin adlı yazmada Semerkandî'nin yer verdiği bazı hastalıklar ve ilaçlardan örnekler:

Semerkindî, kısa bir girişten sonra hemen baş ağrılarına geçer. Baş ağrısının birçok çeşidini ve besinlerle tedavi yollarını açıklar. Özellikle de Hâr ve Bârid baş ağrılarında bahsettiği bu kısım (1^b – 14^a) 14 varaklar arasında yer almaktadır (*Tablo 1*).

Kulak ağrıları ve tedavi şekillerinden bahsedilen bu kısım sadece (14^a -16^a) 2 varaktır (*Tablo 2*).

Burun ağrıları ve tedavi yollarından da (15^b – 16^b) bir buçuk varakta bahsedilmektedir (*Tablo 3*).

Uzel nüshası ile Ayasofya nüshaları, diş ağrıları anlatılırken kesişmektedir. Bkz. Ayasofya 16^b (*Resim 4a, b*); Uzel 21^a (*Resim 1a, b*). Dolayısıyla biz buradan sonraki kısmı, incelemekte olduğumuz Uzel nüshasından takip edeceğiz. Varak numaralarını da orijinal hali ile üstünde verilen rakamları kullanacağız. Diş ilaçları, Ayasofya nüshasında Ayasofya 16^b – 18^a; Uzel nüshasında 21^a – 22^a arasında yer almaktadır (*Tablo 4*).

Semerkindî, yaklaşık olarak 4 varak makad ve rahim ilaçlarından bahsettikten sonra kitabını “تاجل اعلم ادمت انه” / Tedavi şekilleri burada tamamlandı”, ifadesiyle sonlandırır.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Uzel nüshasını tamamlamakta kullandığımız Ayasofya nüshası, burada bitmeyerek devam etmektedir. Ayasofya nüshası meme ve cinsel organlar için ilaçlar ile devam eder (52^a) (*Tablo 5*). Buradan sonra Ayasofya nüshası 34 varak daha ilaçlardan bahseder. Semerkandî'nin Karabazin-i Kebir'inin (Büyük Akrabazin) Ayasofya nüshası; Karabazin Sağır'ın da (Küçük Akrabazin) Uzel nüshası olduğu kanaatindeyiz. Ayrıca bu bilgilerin başka nüshalardan da teyit edilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

1. Ebû Hâmîd Muhammed b. Ömer Necîbuddin es-Semerkindî. *Akrabazin (Karabâzin)*. Prof. Dr. İler UZEL Koleksiyonu, No: 12
2. Ebû Hâmîd Muhammed b. Alî b. Ömer Necîbu'd-dîn es-Semerkindî. *Eğziyetu'l-Merdâ*. Manisa İl Halk Kütüphanesi. 1348.
3. Ebû Hâmîd Muhammed b. Alî b. Ömer Necîb ed-dîn es-Semerkindî. *Eğziyetu'l-Merdâ*. Medine Arif Hikmet Kütüphanesi, No: 54. 1488.
4. Necibuddin es-Semerkindî. *Kitabu'l-Akrabazin*. Süleymaniye Kütüphanesi. 1454.